

O abordare multidisciplinară a diagnozei criminologice în activitatea recuperativă

Dan Cazacu, Al. Ghica, Gh. Sacaleros

1. Rolul și locul criminologiei — interdependența dintre aceasta și celelalte științe sociale — în abordarea fenomenului delinvențial

Fenomenul delinvențial este rezultatul interacțiunii disfuncționale dintre individ și mediul social, prin încălcarea normelor juridice și morale ce reglează viața socială, la un moment dat. Delinvența poate fi cercetată sub cele două aspecte fundamentale, care o determină ca fenomenalitate: individul — care încalcă normele sociale și factorii disfuncționali din mediu ce favorizează apariția profilului delinvențial.

Abordarea unilaterală a fenomenului în sensul centrării pe una sau alta din aceste două dominante, atrage după sine o îngustare a posibilităților de explorare în sfera infracțiunilor, ducând la o cunoaștere parțială, nereușindu-se să se surprindă fenomenul în totalitate, dar și în interacțiunea cu celelalte fenomene sociale.

Astfel, în cadrul concepțiilor biologice (avind ca reprezentanți mai importanți pe: Magnan, Legrain, Kraepelin, Dupré etc.) se susține faptul că fenomenul delinvențial este determinat de biotipul individului, neglijându-se factorii de natură socială sau factorii psihologici. În fapt, este foarte greu de susținut că există anumite predispoziții care să determine un act deviant, adică să existe o cauzalitate directă între structurile innăscute și actul deviant ulterior.

Conform teoriilor psihopatologice, criminalul este considerat ca un bolnav și, îndeosebi, ca un bolnav mintal. Cabanis (1757—1818) se numără printre primii care a considerat infracțiunea ca fiind psihopat. Fără discuție, comiterea unor infracțiuni foarte grave sau comiterea, în mod repetat, a unui anumit tip de infracțiune, poate să implice existența unui anumit indice psihopat, acestea reprezentând cazuri limită, care nu epuizează întreaga sferă a fenomenului infracțional.

Reprezentanții școlii psihologice (Glueck, Peterson etc.) consideră că existența anumitor indici de personalitate, cum ar fi, existența unei instabilități emoționale accentuate sau o slabă opunere la acțiunile mediului determină comportamentul antisocial. Este foarte adevărat că, caracteristicile de personalitate pot constitui indici care să favorizeze declanșarea unui act infracțional, însă, elementul hotărâtor al comiterii infracțiunii se găsește în mediul înconjurător care a favorizat apariția caracteristicilor de personalitate.

Adepții concepțiilor sociologice (Durkheim, Tarde etc.), susțin că factorii sociali sînt determinanți în apariția faptelor de patologie socială, inclusiv a delinvenței.

În realitate, fenomenul infracțional, sub aspectul cauzalității, nu poate fi sesizat în profunzime numai printr-o abordare unilaterală, ci prin evidențierea totalității de factori (biologici, psihologici, sociologici), ce concură la declanșarea actului delinvențial. Din această optică interdisciplinară, pe parcursul timpului a apărut o nouă disciplină — criminologia — care a încercat să surprindă tocmai cauzalitatea fenomenului infracțional, relieful determinantelor de ordin psihologic, sociologic sau antropologic pe osatura științei dreptului. Demn de subliniat este faptul că criminologia nu se identifică cu o supraștiință, ci reprezintă o știință de graniță ce apelează la conceptele, metodele și tehnicile de cercetare ale altor științe, încercînd, în același timp, să-și construiască un aparat conceptual propriu, dar și de cercetare. Totodată, mai trebuie evidențiat faptul că știința criminologică, cu toate că apelează la ajutorul oferit de psihologie, sociologie, antropologie etc., încercînd să studieze fenomenul infracțional din mai multe unghiuri de vedere, își propune totuși, să realizeze o optică unificatoare — optica criminologică.

Apariția criminologiei, ca știință, a fost dictată de necesități de ordin teoretic și practic, întrucît specialiști de cele mai diverse profesii (juriști, psihologi, sociologi etc.), abordau fenom-

menul infracțional, fie la modul unilateral, fie printr-o abordare întâmplătoare cu caracter interdisciplinar.

De fapt, criminologia încearcă să surprindă pe delinvent din toate punctele de vedere mai ales în ceea ce privește cauzele ce au determinat poziția sa actuală de infractor, începând cu genul de infracțiune comis și terminând cu aspirațiile sale în condițiile unei viitoare reintegrări sociale, după expirarea pedepsii.

Până să se ajungă la un consens unanim, — lucru care nu s-a realizat în totalitate nici până în momentul de față — trebuie să remarcăm că știința criminologică a fost definită în cele mai diverse moduri. R. Voin și J. Leaute definesc criminologia ca fiind „studiul științific al fenomenului criminal”.

Durkheim susține că „numim crimă orice act pedepsit, el constituind obiectul unei științe speciale numită criminologie”. Pentru G. Ștefani și G. Levasseur știința criminologică „studiază delinvența pentru a descoperi cauzele, geneza, procesele și consecințele acesteia”.

Considerăm că știința criminologică — ca știință interdisciplinară — studiază cauzalitatea fenomenului infracțional, descoperind totalitatea factorilor declanșatori, prefigurând totodată un profil al infractorului, oferind date concrete, în vederea îmbunătățirii muncii recuperative și elaborând recomandări pentru ulterioara integrare socială a delinventului.

Cercetînd fenomenul infracțional, criminologia reușește totodată să ofere factorilor de decizie din societate, date în legătură cu posibilitatea evitării orientării membrilor societății către acte deviante, dar și pentru prevenirea recidivei infracționale.

2. Diagnoză, psihodiagnoză, diagnoză criminologică

Activitatea recuperativă necesită un sumum de mijloace acționale, prin intermediul cărora se urmărește destructurarea profilului personalității infractorului pentru ca acesta să fie pregătit în vederea unei ulterioare reintegrări în societate. Pentru a ști, însă, care mijloace sînt eficiente pentru un individ oarecare sau pentru un grup de indivizi, este absolut necesar ca, în prealabil, să se determine profilul actual al personalității infractorului și, în raport direct cu acesta, să se încerce obținerea unei posibile curbe de evoluție comportamentală, atât înăuntrul mediului recuperativ, cât și în structurile sociale, după ce va fi liberat. În acest fel, se relevă, cu necesitate, atât depistarea structurilor personalității infractorului, cât și stabilirea influențelor exercitate de structurile sociale asupra sa în comiterea infracțiunii. Din această cauză, diagnoza apare ca un mijloc esențial de reliefare a caracteristicilor etiogenezei cadrului infracțional și a structurilor personalității individului, vizînd ulteriorul său mod de comportare. Astfel, aproximînd o definiție a diagnozei putem remarca faptul că această reprezintă o rezultantă a investigațiilor de orice natură, urmărind stabilirea unei posibile stări evolutive. Diagnoza, desigur, presupune surprinderea unei suite de stări factice din diferite unghiuri. În acest sens, putem deosebi existența psihodiagnozei care nu înseamnă altceva decît depistarea structurilor psihoindividuale și, în raport de aceasta, posibilele destructurări, restructurări ale acestora în urma unor intervenții, fie psihoterapeutice, fie educative.

Psihodiagnoza încearcă să depășească viziunea juridică de percepere a individului ca infractor pur. Problema care se pune în continuare este aceea a relevării necesității obținerii unui profil psihoindividual al infractorului. La modul cel mai general, prin intermediul psihodiagnozei, se obțin date în legătură cu trăsăturile care conturează profilul personalității delinventului (nivel inteligență, structuri afective, volitive, aspiraționale, trăsături caracteriale). Dar, obținerea acestor date nu are un scop în sine, ci acela de a putea găsi mijloacele optime în raport de care să se poată interveni oportun și eficient.

Pe lângă acest aspect al descifrării structurilor personalității infractorului, se mai poate realiza și întreținerea unui tonus efektiv între cei care participă la reeducare și reeducat, pe de o parte, iar pe de altă parte, realizarea unui tonus afectiv la subiect. La aceasta poate fi adăugat și faptul că se pot realiza, totodată, și microgrupuri organizate pe baza unor structuri afective, în raport de care este posibil să se realizeze activități comune și eficiente.

Obținerea acestor date, evident, urmărește clarificarea drumului ce urmează a fi parcurs în acțiunea recuperativă, ținînd seama de indicii personalității individului.

Dat fiind faptul că este vorba de infractori, în mod necesar se impune și realizarea unei diagnoze criminologice prin intermediul căreia să se stabilească indicii de devianță, gradul de stabilitate al structurilor caracteriale negative, gradul de periculozitate socială, precum și posibilitatea de a mai comite ulterior infracțiuni.

Diagnoza criminologică încearcă să condenseze și să sintetizeze date obținute în urma examinărilor psihosociologice și medicale la care se adaugă elementele ce țin de observațiile criminologice pure. În acest caz trebuie să se țină seama și de datele oferite de educatori, profesori,

care formulează o serie de opinii în legătură cu comportamentul școlar (participare la lecții, interese școlare etc.). Rezumând ideile de mai sus, conchidem că scopul principal al diagnozei criminologice este obținerea unor arhetipuri infracționale, care să conducă la posibilitatea unor acțiuni asupra infractorului concret, avându-se în vedere arhetipul cărui i se subsumează. Această operațiune se realizează prin condensarea tuturor datelor de ordin sociologic, medical, psihologic, pedagogic, prin investigațiile specifice fiecărei discipline în parte. În urma culegerii acestor date se stabilește profilul generic al seriilor de „n” indivizi pe baza punctelor de tangență dintre profilele individuale, stabilindu-se astfel un număr oarecare de tipuri semnificative.

O dată finalizat acest pas, cînd deja s-au obținut tipurile semnificative de infractori, urmează ca apoi să se stabilească mijloacele acționale valide la nivelul fiecărui tip în parte, astfel încît prin cercetarea cazului particular, acesta să poată fi înglobat într-una din categoriile criminologice.

Diagnoza criminologică presupune, așadar, un dublu demers logic — primul constînd în stabilirea tipurilor și, în raport de aceasta, a metodelor celor mai eficiente — al doilea în înglobarea delinventului concret, pe baza profilului obținut la nivelul unei categorii sau a alteia dintre cele stabilite.

3. Metodele și metodica diagnozei criminologice

Stabilirea profilurilor și a categoriilor infracționale se face pe baza unei anumite concepții, care direcționează metodologia cercetării și stabilește importanța folosirii unei metode sau alteia de investigare, precum și succesiunea logică a acestora. Metodica, așadar, semnifică demersul logic, ordonînd folosirea mijloacelor acționale concrete. Și, cînd spunem mijloace acționale concrete, avem în vedere atât metodele cît și tehnicile, știut fiind faptul că metoda reprezintă osatura teoretică de pătrundere în intimitatea fenomenului, cu ajutorul practicii și mijlocului concret de acțiune, care este tehnica de investigație.

Diagnoza criminologică utilizează un grupaj de tehnici preluate din alte discipline, însă adaptate fenomenului cercetat. Astfel, în criminologie se utilizează, în principal, următoarele metode: analiza documentară, observația, convorbirea, examinarea medicală, examinarea psihologică (aplicarea testelor), ancheta sociologică.

Criminologul, prin excelență, atât în stabilirea tipurilor, cît și în înglobarea individului concret la nivelul unui tip sau altul, trebuie să utilizeze absolut toate metodele enunțate mai sus, însă acordînd o importanță deosebită unei sau altei metode la un anumit moment dat, în funcție de obiectul cercetării.

4. Valoarea diagnozei criminologice

Elaborarea diagnozei criminologice urmărește atingerea unor multiple obiective imediate și de perspectivă, dintre care cele mai importante par a fi:

a. *Contribuția la așezarea problemei criminologice.* Datele empirice recoltate, precum și stabilirea tipurilor reprezintă, în ultimă instanță, un bogat material factual pentru cercetătorul fenomenului delinvențial, întrucît acesta are posibilitatea să îmbogățească conținutul concepțiilor criminologice, al metodologiei, în general al cîmpului de explorare, dar și să lanseze noi ipoteze cu caracter teoretic și practic în cercetarea fenomenului infracțional.

b. *Validarea unor tehnici de cunoaștere și de acțiune recuperativă.* În măsura în care criminologul va utiliza un grupaj de metode în vederea recoltării de date, el poate, totodată, să formuleze o serie de opinii în legătură cu semnificația unei metode sau a alteia, reușind, în acest fel, să contribuie substanțial la precizări de ordin metodologic.

c. *Realizarea unei permanente raportări între diagnoza criminologică și comportamentul ulterior desfășurat de individul infractor.* Adică, în situațiile în care se constată o non-valabilitate a aserțiunilor diagnozei, determinate de mediul imediat recuperativ, se intervine în sensul modificărilor mai mult sau mai puțin profunde, înăuntrul acestuia dar și la nivelul diagnozei criminologice.

d. *Acțiunea preventivă.* Realizîndu-se diagnoza criminologică și stabilindu-se tipurile semnificative de infractori, se poate, totodată, acționa asupra factorilor criminogeni ce pot concura la declanșarea unui fenomen deviant primar sau recidivist.

Așadar, prin intermediul diagnozei criminologice, se poate interveni pe trei direcții esențiale: cunoașterea personalității delinventului — fie primar, fie recidivist — major sau minor ca

prim aspect, stabilirea unor metode recuperative cu caracter aplicativ, individual și colectiv, în fine, acțiunea de prognostic-prevenție. La acestea mai trebuie subliniat încă o dată faptul că este absolut necesar să se realizeze o abordare interdisciplinară, armonică, atât în abordarea teoretică, cât și în acțiunea concret recuperativă.

5. Perspectivile cercetării criminologice

Criminologia, ca știință interdisciplinară își propune să-și definească rolul și statutul său ca știință, realizându-se, în acest fel, o abordare cât mai științifică cu putință a fenomenului infracțional, privit atât sub aspectul cauzalității sale, cât și sub aspectul stabilirii unor măsuri cât mai optime de prevenire a actelor deviate la adulți și la minori.

În viitorul științei criminologice de la noi din țară este absolut necesar ca abordarea fenomenului infracțional să se facă dintr-o perspectivă multidisciplinară și interdisciplinară, criminologia avînd rolul de pilon în abordarea fenomenului. Din echipa de cercetare nu vor lipsi psihologi și sociologi, specialiști cu care criminologul trebuie să conlucreze în permanență, în vederea stabilirii diagnozei criminologice.

Demn de subliniat este faptul că o conlucrare strînsă între acești specialiști și criminolog, nu exclude ca acesta din urmă să posede un volum de informație minimal pentru studierea din perspectiva psihosociologică a infractorului — major sau minor.

Această echipă, în care se include și criminologul (avînd pregătirea de jurist), are ca sarcină principală evidențierea totalității de factori ce concură la declanșarea fenomenului infracțional, fără ca însă să acorde *a priori* importanță unui factor sau altuia, evidențierea realizîndu-se în urma cumulării de material factual.

Cele mai multe definiții date criminologiei, după cum s-a arătat ceva mai înainte, se rezumau a defini obiectul acestei științe numai printr-o evidențiere a cauzalității fenomenului infracțional. De fapt, pe lângă acest aspect, pe care criminologia, în mod necesar, trebuie să-l surprindă se impune a se ocupa și de ceea ce se întîmplă cu individul infractor supus coerciției sau reeducării. Adică, criminologia trebuie să acționeze și prospectiv, în sensul de a prefigura o evoluție ulterioară a actualului infractor în condițiile resocializării acestuia pe parcursul executării pedepsei sau a măsurării educative, în urma realizării cu mijloace științifice a cu noșterii personalității deviantului.

Încercările de definire a cîmpului cercetării criminologice, implică și o stabilire a unei metodologii proprii, cu ajutorul căreia să se poată descifra problematica cadrului infracțional. Pentru o acumulare cât mai bogată de date, trebuie să se utilizeze un grupaj de metode care să surprindă — din unghiuri de vedere diferite, dar totuși dintr-o perspective unificatoare — perspectiva criminologică.

În acest studiu, în principal, s-a urmărit evidențierea cadrului diagnozei criminologice, a metodelor utilizate în vederea stabilirii ei, dar, totodată, s-a încercat să se exploreze cîmpul criminologiei, în genere, la noi în țară, întrucît această problemă a fost destul de puțin abordată, existînd încă o serie de aspecte cu conținut teoretic, cât și practic, care nu au fost încă lămurite în totalitatea lor.

De fapt, în actuala etapă de dezvoltare a societății noastre, cînd sensul educativ-preventiv al legii este precumpănitor, rolul criminologiei ca știință cu multiple valențe aplicative, poate și trebuie să fie stimulat.

Așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara C.C. al P.C.R. din 29 iunie 1977, „pe măsura dezvoltării societății noastre, se îngustează continuu baza socială care generează elemente ostile sau manifestări antisociale.

Trebuie, realmente, să așezăm și din acest punct de vedere relațiile din societatea noastră pe o bază nouă, să ne asumăm răspunderea directă a activității de educație și formare a oamenilor și să renunțăm la metodele represive”.